כיתות ז'-ח' | גמרא | שיעור 4 מתוך 4 | 45 דק' | בבא קמא כח ע"א-ע"ב

"נשברה כדו": מה אם הנזק קרה בלי כוונה?

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את המשנה נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים ויציגו את מחלוקת תנא קמא ורבי יהודה.
- התלמידים יבינו את צמצומו של רב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁטִּינְּפוּ כֵּלָיו בַּמַּיִם, ואת הנימוק קַרְקַע עוֹלָם הִזִּיקַתּוּ.
- התלמידים יכירו את השאלה של שמואל על רב ואת התירוץ הֵיכָא דְּאַפְקְרִינְהוּ (הפקר).
- התלמידים יסכמו את היחידה: מה הופך אדם לאחראי על נזק שנגרם מחפץ שלו?

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מי אחראי כשמשהו שלי הופך למכשול לאחרים, ומה מותר לי לעשות כדי לשמור על מה ששלי?

בשיעור האחרון: האם אני אחראי גם על נזק שקרה בלי שהתכוונתי, ומה אם ויתרתי על החפץ?

🧪 פתיחה: בקבוק שנשפך

מקרה: תלמיד נושא בקבוק מים במסדרון, הבקבוק נופל ונשפך. תלמיד אחר מחליק על המים. מקרה א: רק הבגדים שלו התלכלכו. מקרה ב: הוא נחבל. האם יש הבדל? למה? דיון קצר בזוגות. (5 דקות)

📖 הסבר למורה

המשנה הזאת היא המשך לנושא של הכד, אבל כאן הכד לא הונח: הוא נשבר בלי כוונה. לפי תנא קמא, אם אדם החליק על המים או נחבל בחרסים, בעל הכד חייב. רבי יהודה אומר: אם התכוון (למשל, השאיר את השברים בכוונה) חייב, ואם לא התכוון פטור.

רב מצמצם את חיוב המשנה: המשנה מחייבת רק כשהכלים של הנפגע התלכלכו במים. אבל אם האדם עצמו נחבל, בעל הכד פטור, כי קַרְקַע עוֹלָם הִזִּיקַתּוּ: הנפגע נחבל מהאדמה, שאין לה בעלים, והמים רק גרמו לו ליפול. לפי רש"י, רב מעמיד את המשנה במקרה שבעל הכד לא הפקיר את המים, ולכן הם "ממונו" כמו השור שלו, וממון שהזיק לכלים מחייב.

שמואל מקשה (רב יהודה מספר שאמר את הדברים לפני שמואל): הרי מכשולים כאלה (אבנו, סכינו ומשאו) נלמדים מ"בור", ובבור התורה כותבת "שור" ולא אדם, "חמור" ולא כלים, ולכן היה צריך להיות הפוך: על נזקי אדם חייב, ועל כלים פטור! הגמרא עונה בשביל רב: הלימוד מבור הוא רק כשבעל המכשול הפקיר אותו (כמו בור). אם לא הפקיר, זה "ממונו" (כמו השור שלו). המושגים ממונו, הפקר ובור הם מפתח לפרק כולו.

היחידה מתאימה לתוכנית הלימודים בגמרא של חמ"ד לכיתה ז' (אפשרות א: פרק המניח, מסכת בבא קמא), שגם מבחן המפמ"ר בכיתה ח' כולל שאלות ממנה. בבתי ספר ממלכתיים אפשר ללמד אותה כיחידת העשרה בתושב"ע או בתרבות יהודית, בעיקר דרך השאלות הערכיות (אחריות במרחב הציבורי, "עשיית דין עצמית").

📜 המקור (הגמרא מתוך ספריא, מהדורת ויליאם דוידסון המנוקדת; רש"י מתוך ספריא, דפוס וילנא)

ליד כל קטע: 🗣️ **תרגום והסבר** בניסוח האתר. התרגום וההסבר אינם חלק מהגמרא, ונועדו לעזור בקריאה.

משנה, בבא קמא פרק ג, משנה ג (בתוך הגמרא, דף כח ע"א)

> מַתְנִי׳ נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהוּחְלַק אֶחָד בַּמַּיִם אוֹ שֶׁלָּקָה בְּחַרְסִית – חַיָּיב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּמִתְכַּוֵּין – חַיָּיב, בְּאֵינוֹ מִתְכַּוֵּין – פָּטוּר.

🗣️ **תרגום והסבר:** משנה: נשבר הכד שלו ברשות הרבים, ואדם אחד החליק במים או נחבל בחרסים (השברים), (בעל הכד) חייב. רבי יהודה אומר: אם התכוון, חייב; אם לא התכוון, פטור.

גמרא, בבא קמא דף כח ע"א

> גְּמָ׳ אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁטִּינְּפוּ כֵּלָיו בַּמַּיִם,

🗣️ **תרגום והסבר:** גמרא: אמר רב יהודה בשם רב: לא שנו (שבעל הכד חייב) אלא כשהבגדים (הכלים) של הנפגע התלכלכו במים,

רש"י על בבא קמא דף כח ע"א, ד"ה אלא שטינפו כליו במים

> אלא שטינפו כליו במים - דרב מוקי למתניתין כשלא הפקיר את מימיו הלכך נמצא שנזוקו כליו של זה בממונו של זה והוי כי שורו:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י: רב מעמיד את המשנה במקרה שבעל הכד לא הפקיר את המים. לכן הכלים של הנפגע ניזוקו מממון של בעל הכד, וזה כמו נזק של השור שלו.

גמרא, בבא קמא דף כח ע"ב

> אֲבָל הוּא עַצְמוֹ – פָּטוּר; קַרְקַע עוֹלָם הִזִּיקַתּוּ.

🗣️ **תרגום והסבר:** אבל אם הוא עצמו (הנפגע נחבל בגופו), (בעל הכד) פטור: קרקע עולם (האדמה) הזיקה אותו.

רש"י על בבא קמא דף כח ע"ב, ד"ה קרקע עולם

> קרקע עולם - שאין לה בעלים:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י: "קרקע עולם" היא האדמה, שאין לה בעלים.

גמרא, בבא קמא דף כח ע"ב

> כִּי אַמְרִיתַהּ קַמֵּיהּ דִּשְׁמוּאֵל, אָמַר לִי: מִכְּדֵי אַבְנוֹ וְסַכִּינוֹ וּמַשָּׂאוֹ – מִבּוֹרוֹ לָמַדְנוּ, וְכוּלָּן אֲנִי קוֹרֵא בָּהֶן: "שׁוֹר" – וְלֹא אָדָם, "חֲמוֹר" – וְלֹא כֵּלִים. וְהָנֵי מִילֵּי לְעִנְיַן קְטָלָא, אֲבָל לְעִנְיַן נְזָקִין – אָדָם חַיָּיב, וְכֵלִים פְּטוּרִין.

🗣️ **תרגום והסבר:** (אמר רב יהודה:) כשאמרתי את זה לפני שמואל, אמר לי: הרי אבנו, סכינו ומשאו (שהניח ברחוב) נלמדים מבורו, ובכולם אני קורא: "שור" ולא אדם, "חמור" ולא כלים. וזה רק לעניין מיתה, אבל לעניין נזקים, (על) אדם חייב, וכלים פטורים.

גמרא, בבא קמא דף כח ע"ב

> וְרַב – הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּאַפְקְרִינְהוּ, אֲבָל הֵיכָא דְּלָא אַפְקְרִינְהוּ – מָמוֹנוֹ הוּא.

🗣️ **תרגום והסבר:** ורב (מה יענה)? זה רק במקום שהפקיר אותם (את המכשולים), אבל במקום שלא הפקיר אותם, זה ממונו.

רש"י על בבא קמא דף כח ע"ב, ד"ה דאפקרינהו

> דאפקרינהו - כי בור דסבר רב בור שחייבה עליו תורה בהפקיר רשותו ובורו הוא דחייבתו:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י: רב סובר שהתורה חייבה על בור כשבעליו הפקיר אותו. לכן רק מכשול מופקר דומה לבור.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בגמרא במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהגמרא.

> 📜 **כתוב:** רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּמִתְכַּוֵּין – חַיָּיב, בְּאֵינוֹ מִתְכַּוֵּין – פָּטוּר
>
> 💭 **מפרשים:** המשנה לא מפרטת מה פירוש "מתכוין" כאן (למשל: התכוון להשאיר את השברים?). זו שאלה פתוחה לדיון בכיתה, והפירושים השונים נמצאים בגמרא ובמפרשים בהמשך הסוגיה.

> 📜 **כתוב:** קַרְקַע עוֹלָם הִזִּיקַתּוּ
>
> 💭 **מפרשים:** רש"י: שאין לה בעלים, וממונו של בעל הכד רק "גרם" (וממונו של זה גרמא בעלמא עבד ליה).

📜 **כתוב:** הֵיכָא דְּאַפְקְרִינְהוּ

💭 **מפרשים:** רש"י מסביר שלפי רב, רק מכשול שבעליו הפקיר דומה ל"בור". זו השיטה של רב, ושמואל חולק עליה (רש"י שם).

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף מקורות, טבלת "ממונו / בור", דף עבודה, דף סיכום היחידה

1. פתיחה: הבקבוק שנשפך (5 דקות)
2. קריאת המשנה ומחלוקת תנא קמא ורבי יהודה (8 דקות)
3. צמצום של רב: כלים מול גוף, "קרקע עולם הזיקתו" (10 דקות)
4. קושיית שמואל ותירוץ ההפקר, עם רש"י (10 דקות)
5. דף העבודה (7 דקות)
6. סיכום היחידה וכרטיס יציאה (5 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה הדין לפי תנא קמא, ומה לפי רבי יהודה?
2. לפי רב, באיזה מקרה בעל הכד חייב, ובאיזה פטור?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. מה פירוש "קרקע עולם הזיקתו"? למה זה פוטר?
2. מה ההבדל בין חפץ שהופקר לבין חפץ שלא הופקר, לפי רב?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם הוגן שמי שהחליק ונחבל לא יקבל פיצוי? מה החוק היום אומר על נזק במרחב ציבורי? (אפשר לבדוק בבית)

🏁 סיכום השיעור

סיכום היחידה: בונים על הלוח מפה של המקרים שלמדנו (הניח כד, נתקל, שבר בכוונה, נשבר בלי כוונה, הפקיר / לא הפקיר) ובכל מקרה מי חייב. כל תלמיד כותב משפט אחד על "אחריות במרחב הציבורי".

🎟️ כרטיס יציאה (3 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. לפי רב, למה בעל הכד פטור כשהנפגע נחבל? _____

2. מה למדתי ביחידה הזאת על אחריות לחפצים שלי? _____

טיפ: פתחו את השיעור הבא בשתיים-שלוש מהתשובות.

💡 הערות למורה

ההבחנה בין "ממונו" (כמו שור) לבין "בור" היא מושגית וקשה; אפשר לבנות טבלה פשוטה: מה דומה לשור, מה דומה לבור. אם התלמידים למדו את יחידת "ארבעה אבות נזיקין" באתר (יחידה 4), זה הזמן לחבר. למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים ושאלות בחירה.

📝 בדף העבודה

מחלוקת תנא קמא ורבי יהודה, טבלת "כלים / גוף" לפי רב, קושיית שמואל ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות בחירה, פחות שאלות, ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- גמרא, בבא קמא דף כח ע"א (ספריא)
- רש"י על בבא קמא דף כח ע"א (ספריא)
- גמרא, בבא קמא דף כח ע"ב (ספריא)
- רש"י על בבא קמא דף כח ע"ב (ספריא)

מחוון: נשברה כדו: כלים או גוף?

1. **חלק א:** (1) לפי תנא קמא בעל הכד חייב תמיד; לפי רבי יהודה חייב רק אם התכוון, ואם לא התכוון פטור.
2. **חלק ב:** הכלים התלכלכו: חייב (המים הם ממונו, שלא הפקיר). האדם נחבל: פטור, קַרְקַע עוֹלָם הִזִּיקַתּוּ.
3. **חלק ג:** (2) מבור. (3) הלימוד מבור הוא רק כשהפקיר את המכשול; כשלא הפקיר, זה ממונו (כמו שורו), ולכן חייב על הכלים.
4. ★ **אתגר:** תשובה פתוחה. כיוון: אצל שמואל, נזק לגוף מחייב ונזק לחפץ לא; אצל רב (כשלא הפקיר), נזק לחפץ מחייב, ונזק לגוף פטור כי "קרקע עולם הזיקתו".